



אתר דעת \* לימודים \* גיליון 19 \* תשפ"ג \* 2022/23

## גירוש הגר ובנה מבית אברהם, ודמותה של הגר כאם

יהושע מנחם רוזנברג

### קריאה ראשונית של הפרשה וביקורת הפרשנים

הקורא קריאה ראשונית את פרשת גירוש הגר וישמעאל בנה, מתמלא רחמים על הגר המגורשת ועל בנה, בנו של אברהם, וכעס וביקורת על התנהגותה של שרה. כביכול קנאתה של שרה היא אשר הביאה לגירוש האכזרי הזה. וכך מבאר ראב"ע: "מצחק, כי כן מנהג כל נער. ותקנא בו בעבור היותו גדול מבנה". לדעת ראב"ע ישמעאל נוהג כנער רגיל, ומעשייה של שרה נובעים מקנאה.

ואולם את הרושם הראשוני הזה מערערת מיד הסכמתו של הקב"ה עם שרה: "ויאמר אלהים אל אברהם אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקלה כי ביצחק יקרא לך זרע". הקב"ה מסכים עם שרה דווקא. ומפרש רש"י בעקבות התלמוד הבבלי: "שמע בקולה - למדנו שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות".

ואכן, גם הפרשנים שלא נרתעו מלבקר את שרה ואת אברהם במקרה קודם, בפרשת עינוייה של הגר, נמנעים מן הביקורת בפרשת גירוש ישמעאל.

רמב"ן ראה במעשה העינוי של הגר חטא: "ותענה שרי ותברח מפניה - חטאה אמנו בעינוי הזה, וגם אברהם בהניחו לעשות כן, ושמע ה' אל עניה ונתן לה בן שיהא פרא אדם לענות זרע אברהם ושרה בכל מיני העינוי". (בראשית ט"ז ו). והנה בפרשתנו הוא מנסה להבין את מניעיהם של שרה ושל אברהם:

"והנכון בעיני שהיה זה ביום הגמל את יצחק וראתה אותו מלעיג על יצחק או על המשתה הגדול, ולכך אמר הכתוב "את בן הגר המצרית" ולא אמר "את ישמעאל" מצחק, וכן אמרה גרש האמה הזאת ואת בנה, כי אמרה העבד המלעיג על אדוניו חייב הוא למות או להלקותו, ואיני רוצה רק שתגרש אותו מאתי ולא יירש בנכסיך כלל עם בני שהוא בן גבירה. ואמרה שיגרש גם אמו, כי לא יוכל הנער לעזוב את אמו ועזב את אמו ומת. על אודת בן: ... והנכון בעיני כי הכתוב סיפר בכבוד אברהם ואמר שלא היה הדבר רע מאד בעינוי מפני חשק פילגשו וחפצו בה, ואלו אמרה לו שתגרש האמה בלבד היה עושה כרצון שרה, אבל מפני בנו חרה לו מאד ולא רצה לשמוע אליה, והקב"ה אמר לו

שלא ירע בעיניו על הנער ולא על האמה כלל וישמע לקול שרה, כי ביצחק לבדו יקרא לו שמו, וישמעאל לא יקרא לו זרע. ומפני שהיה אברהם מפחד עליו שלא יקראנו אסון בשלחו אותו ממנו, אמר כי ישימנו לו לגוי. ויברכנו מפני שהוא זרעו באמת".

רד"ק, ההולך בביקורתו בעקבות זו של רמב"ן, כותב בפרשת עינוי הגר:

"... ולא נהגה שרה בזה למידת המוסר ולא למידת חסידות; לא מוסר – כי אף על פי שאברהם מחל לה על כבודו ואמר לה: עשי לה הטוב בעיניך, היה ראוי לה למשוך את ידה לכבודו ולא לענותה, ולא מידת חסידות ונפש טובה – כי אין ראוי לאדם לעשות כל יכולתו במה שתחת ידו. ואמר החכם: 'מה נאווה המחילה בעת היכולת'. ומה שעשתה שרה לא היה טוב בעיני האל, כמו שאמר המלאך אל הגר: 'כי שמע ה' אל עניך, והשיב לה ברכה תחת עניה. ואברם לא מנע משרי מלענותה אף על פי שהיה רע בעיניו משום שלום בית. ולכן הסיפור שנכתב בתורה להקנות מדות טובות לאדם ולהרחיק הרעות" (בראשית ט"ז ו).

אך בפרשתנו נמנע מלבקר את שרה: "וַיִּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינַי אֲבִרְהָם כִּי אָף עַל פִּי שֶׁהָיָה בֶן הָאִמָּה, בְּנוֹ הָיָה וְהָיָה אוֹהֵב אוֹתוֹ כִּי הָיָה בְכוֹרוֹ וְהָיָה מֵרַחֵם עָלָיו כְּרַחֵם אָב עַל בְּנָיִם וּבִדְרֹךְ טוֹבָה הָיָה הוֹלֵךְ כִּי הוּא גָדֵל עִמּוֹ וּלְמַדְהוֹ דֶּרֶךְ ה' כִּי אֵפִילוֹ לְאַחֲרָיִם הָיָה מְלַמֵּד וּמְדַרֵּךְ בְּדֶרֶךְ טוֹבָה כֹּל שֶׁכֵּן לְבָנוֹ וְהָיָה רַע בְּעֵינָיו לְגִרְשׁוֹ מִבֵּיתוֹ, וְלֹא גֵעַר בְּאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי שְׁלוֹם בֵּית כְּמוֹ שֶׁכָּתְבֵנוּ בְּדַבַּר הַגֵּר וְהָיָה מִצְטָעֵר עַל הַדְּבָר וְהָיָה סוֹבֵל מְרִיבֵת אִשְׁתּוֹ עַד שֶׁבָּא אֵלָיו הַדְּבָר".

רוב המפרשים שעסקו בפרשה, הן הקדומים והן החדשים יותר, דנים בעיקר במעשיהם של אברהם ושרה וביחסם אל הגר ואל ישמעאל. רובם מנסים לתת הצדקה למעשה שרה או לפחות להבין את מניעיה ואת הסכמתו של אברהם לגירוש.

רד"צ הופמן מבאר את מניעיה של שרה בגירוש האמה ובנה: "מצחק אין פירושו כמו משחק, כאילו שרה נתמלאה קנאה בראותה את בן האמה כשהוא משחק בשעת המשתה, ומשום כך תדרוש את הרחקתו מן הבית. מסתבר שהיה בו בצחוק זה משהו חמור יותר, ובהבנתה הנכונה של המלה צריך לחפש את מניעיה של שרה. לנו נראה שצחוק זה כמוהו כלעג; השווה להלן ל"ט, יד ויחזקאל כ"ג, לב. ואין הכתוב מפרש את טיבו של לעג זה. אולי חשב ישמעאל, כי בתור בנו הגדול של אברהם הוא רשאי להתנשאות על אחיו הקטן וללעוג לו, לראותו ככפוף לו והוא רשאי להתעלל בו. מכל מקום, סיבה הייתה לה לשרה לדאגה, שיבוא היום ובן האמה ידחה את בן הגבירה מירושתו החוקית, יתרה מזו, שיבוא היום והוא יסכן את ירושתו הנצחית של אברהם. משום כך אמרה: גרש את האמה הזאת ואת הבן שהוכיח עצמו כבן אמה. כי לא יירש – אל לו לבן האמה לרשת יחד עם בני, אל להם לחיות ביחד ולנחול בארץ אחת. והציווי האלוהי מוכיח, כי אמנם צדקה שרה אמנו".

בפרשו את התיבה 'מצחק' מרכז רד"צ הופמן את פירושו של רש"י המוצא, בעקבות מדרש בראשית רבה, בתיבה 'מצחק' את כל העבירות שעליהן ייהרג אדם ולא יעבור:

"מצחק - לשון עבודה זרה, כמו שנאמר ויקומו לצחק. (שמות ל"ב ו) דבר אחר לשון גילוי עריות, כמה דתימא לצחק בי. (להלן ל"ט יז). דבר אחר לשון רציחה כמו יקומו נא הנערים

וישחקו לפנינו וגו'. (ש"ב ב' יד). עם בני וגו' - מתשובת שרה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני אתה למד שהיה מריב עם יצחק על הירושה ואומר אני בכור ונוטל פי שנים, ויוצאים בשדה ונוטל קשתו ויורה בו חצים, כדאת אמר כמתלהלה היורה זקים וגו' [כְּמַתְּלֵהְלָה הַיֹּרֵה זְקִים חֲצִים וְמִנֹּת. כִּן אִישׁ רָמָה אֶת רַעְהוֹן] וְאָמַר הֲלֹא מִשְׁחַק אָנִי (משלי כ"ו יח - יט)."

הרב עקיבא סופר בעל ה"דעת סופר" מצדיק אף הוא את שרה אמנו ומבאר: "ונ"ל לפרש דהנה עיקר כוונת שרה במה שגירשה את ישמעאל לא הייתה מפני שנאת חנם או מפני ראתה שיקפח ירושתו של יצחק, אלא שיראה דאם יצחק יהיה תמיד בחברותא עם ישמעאל אולי ילמד ממעשיו הרעים, על כן רצתה לגרשו מביתה. אבל יש לבעל דין לחלוק ולומר אולי נהפוך הוא שישמעאל ייטיב דרכיו אם יהיה עם יצחק תמיד, ואולי יועיל תוכחה להחזירו למוטב ולמה רצתה להדיחו לגמרי. אבל האמת כי שרה בחכמתה ידעה והבינה שכל התוכחות ללא יועיל יהיו, כי ישמעאל בוודאי לא יקבל תוכחה ואפס תקוה ממנו משום שראתה בישמעאל שהוא לץ, וידוע דמידת הליצנות היא מידה רעה וגרועה הדוחה כל תוכחה, וכמאמר החכם: ליצה אחת דוחה מאה תוכחות, וכן אמר שלמה יִסֵּר לֵץ לִקְחָ לֹו קְלוֹן (משלי ט', ז), כי הלץ שאין בו שום ניצוץ קדושה לא יועיל לו שום מוסר, לכן המוכיח לוקח לו קלון, וזה עיקר טעמה של שרה שגירשה את ישמעאל".

בפירושו לפסוק יד כותב רד"צ הופמן בין השאר:

"...אם מתאר אפוא התנ"ך את גירושם של הגר וישמעאל כמעשה של הכרח וכמשתלב בתוכניותיו ההשגחתיות שלו ית', הרי יש ויש מקום למידת הרחמנות לגבי אלה, אשר המעשה ההכרחי פוגע בהם לרעה. גם הנביאים מרחמים על העכו"ם, כשעליהם לנבא להם רעות. וישכם – אברהם משכים קום כדי לבצע את מצוותו ית', אף על פי שרגשות לב האב מתקוממים כנגדה".

במדרש תנחומא חיי שרה פרק ד דורשים:

"זה שאמר הכתוב אשת חיל עטרת בעלה (משלי י"ב) זה אברהם שהיה מקונן על שרה. מה כתיב למעלה מן העניין, ותמת שרה וגו', התחיל אברהם לבכות עליה ולומר אשת חיל מי ימצא בטח בה לב בעלה (שם ל"א) אימתי בשעה שאמר לה אמרי נא אחותי את, גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה, דרשה צמר ופשתים בין יצחק לישמעאל שאמרה גרש האמה הזאת ואת בנה..."

ומבאר בעל דעת סופר בפירושו לתורה:

"ותמוה איזה שייכות יש לגירוש ישמעאל לצמר ופשתים דווקא, ונראה לי דהנה שרה ביקשה מאברהם שיגרש בנו, הלא זה נראה כאכזריות שהאב יתאכזר כל כך וישלח את בנו ויגרשהו מפניו, וגם יפלא וכי אברהם לא ראה ולא ידע ממעשי תעתועים של בנו ישמעאל, וכי משוא פנים יש בדבר, אלא שאברהם חשב אולי ישפיע יצחק על ישמעאל שייטיב דרכיו ע"י שילמוד מתום דרכיו של יצחק, והולך אצל חכמים יחכם כתיב (משלי י"ג, כ). אבל שרה ראתה ברוח קדשה יותר מאברהם בעלה שלא בדברים יוסר כסיל ולא יטיב דרכו כסל למו. וזה שאמר הקב"ה לאברהם כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה לרוח הקודש שבה

(מגילה יד ע"א), שאברהם היה טפל לשרה בנבואה, והיא ראתה יותר שלא יתהפך לטובה ובשום אופן לא יתחבר ליצחק, כמו כלאים שחוט אחד של פשתן אם נתערב בצמר אינו בטל לעולם ונשאר בעינו ובאיסורו, כ"כ ישמעאל לא יעזוב דרכו וא"ש (ואתי שפיר) ב"ה".

גם רש"ר הירש מצדיק את שרה ואת רצונה לגרש את ישמעאל:

"הדבר נשמע כמעשה קשה ואכזרי, אך הנסיבות מצדיקות אותו צידוק גמור. יש להסיר מביתם של אברהם ויצחק כל פחד, שמא לאחר פטירת שניהם תשלוט בו השפעתם של הגר וישמעאל, הבן הבכור. לפיכך יש להרחיק את שניהם בדרך כזאת, שייראו ביחס לבית הזה במעמדם האמתי והחוקי, היינו כאמה וכבן אמה, ובן אמה הרי הוא עצמו עבד. לאחר מכן יכול היה אברהם להיטיב את גורלם בעין יפה, כמידת עושרו וטוב ליבו, וכן עשה...".

### בחינת מעשיה של הגר ודמותה כאם

בדברים הבאים אני מבקש לבחון את מעשיה של הגר בפרשתנו ואת דמותה כאם. אני מתבסס על פירושו של רש"ר הירש. ארחיב את דבריו ואבססם על לשון הכתובים.

סיפור הגירוש מתחיל: "וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בְּבֶקֶר וַיִּקַּח לֶחֶם וְחֶמֶת מִיַּם וַיִּתֵּן אֶל הַגֵּר שָׁם עַל שְׂכָמָה וְאֶת הַיֶּלֶד וַיְשַׁלְּחֵהָ וַתֵּלֶךְ וַתִּתַּע בְּמִדְבַר בְּאֵר שֶׁבַע". כבר תמהו המפרשים על האב אברהם עתיר הנכסים, מדוע הסתפק בלחם וחמת מים ולא נתן בידם גמלים נושאי כל טוב וצידה רבה לדרך. וכך משיב רמב"ן על השאלה: "...והיה כל הענין הזה לאברהם מפני שצווה לעשות ככל אשר תאמר שרה, והיא צותה להוציאו מיד, ובמצותה לא נתן להם כסף וזהב ועבדים וגמלים נושאים אותם".

רש"י, בעקבות מדרש בראשית רבה, תולה את הדבר ביזמתו של אברהם: "לחם וחמת מים - ולא כסף וזהב, לפי שהיה שונאו על שיצא לתרבות רעה".

גם ראב"ע דן בשאלה זו:

"...ורבים יתמהו מאברהם, איך גרש בנו, גם שלח בן עם אמו ריקם, ואיה נדבת לבו? והתימה מאלה שיתמהו, כי אברהם עשה ככל אשר צוהו ד'. ואילו היה נותן ממון להגר שלא ברצון שרה, לא שמר מצות השם. והנה באחרונה אחרי מות שרה נתן מתנות לבני ישמעאל. לחם וחמת מים נתן אל הגר, ושם על שכמה, ואמר לה, קחי אתך בנך וישלחה. ויתכן שנתן לה כסף וזהב ולא פירש הכתוב".

נדמה לי שעל פי המקראות רשאים אנו לשער שאברהם לא נתן להגר גמל או חמור וצידה לדרך ארוכה מפני שלא רצה שתרחיק נדוד. הוא חשש שמא תנסה הגר לשוב לבית אביה, למצרים, ובכך ייאבד סופית את הקשר עם בנו. לחשש זה היה על מה לסמוך. הגר נהגה כך לפני שנים, בעת הריונה, וסיכנה את עובריה:

"...וַתַּעֲנֶה שָׂרָי וַתִּבְרַח מִפְּנֵיהָ. וַיִּמְצְאֶה מְלֹאךְ ה' עַל עֵיַן הַמַּיִם בְּמִדְבַר עַל הָעֵיִן בְּדֶרֶךְ שׁוּר. וַיֹּאמֶר הַגֵּר שְׂפַחַת שָׂרָי אֵי מָזָה בָּאת וְאָנָּה תֵּלְכִי וַתֹּאמֶר מִפְּנֵי שָׂרָי גִבְרַתִּי אֲנֹכִי בְּרַחַת.

...ותקרא שם ה' הדבר אליה אֵתָה אֵל רָאִי כִּי אִמְרָה הַגֵּם הַלֵּם רְאִיתִי אַחֲרַי רָאִי. עַל כֵּן קָרָא

לְבָאָר בְּאָר לַחֵי רָאִי הִנֵּה בֵּין קֹדֶשׁ וּבֵין בְּרֵד... (בראשית ט"ז א-טז).

דרך שור היא הדרך המובילה למצרים. קדש היא גבולה הדרומי של ארץ כנען. אבל הגר אינה מבינה את רמזו של אברהם. למרות היותה מודעת לסכנות הדרך היא שמה פעמיה למצרים. חששותיו של אברהם נתאמתו: "וַתֵּלֶךְ וַתִּתַּע בְּמִדְבַּר בְּאֵר שֶׁבַע". הכתוב אינו מסתפק בציון העובדה שתעתה במדבר באר שבע אלא מוסיף כי ההליכה אל המדבר הייתה יוזמתה של הגר: "וַתֵּלֶךְ". רשב"ם תולה את התעיה בהגר:

"... וַתִּתַּע בְּמִדְבַּר בְּאֵר שֶׁבַע - לְפִיכֵךְ וַיְכַלּוּ הַמַּיִם מִן הַחֶמֶת שֶׁאֵלוּ הִלְכָה דֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל מִסְפִּיק לָהּ הַחֶמֶת מֵיָם שֶׁנִּתְּנָה לָהּ אֲבֵרָה עַד הַמְלוּךְ".

וכך מתאר ראב"ע את השתלשלות האירועים:

"... ונתן לה לחם ומים שיספיק לה עד באר שבע, כי בגרר היה אברהם. והנה היא הלכה ולא ידעה הדרך ותתע. והנה בנה חלה מחסרון המים, ואחר שלקחתהו בחיקה וראתה שנפשו יוצאה בצמא השליכתו".

גם סופה של הפרשה מעיד על הגר: "וַתִּקַּח לוֹ אִמּוֹ אִשָּׁה מֵאַרְצֵי מִצְרַיִם", ומעיר רש"י: "מארץ מצרים - ממקום גידוליה, שנאמר ולה שפחה מצרית וגו'. היינו דאמרי אינשי זרוק חוטרא לאורא, אעיקריה קאי". ואכן על ישמעאל מסופר מאוחר יותר: "וַיִּשְׁכְּנוּ מִחֻוִּלָּה עַד שׁוּר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ אֲשׁוּרָה עַל פְּנֵי כָל אֶחָיו נָפְלָה" (כ"ה, יח).

רש"י רואה בהתרחקות מבית אברהם לבית אביה של הגר במצרים לא רק התרחקות פיזית אלא התנתקות רוחנית רעיונית: "... וַתֵּלֶךְ וַתִּתַּע - חֲזָרָה לְגִלּוּלֵי בֵּית אֲבִיהָ".

בכיסופיה לשוב אל בית אביה מסכנת הגר המצרית לא רק את עצמה אלא גם את ישמעאל בנה. היא מביאה אותו עד לסכנת חיים. התורה אינה מציינת את עוצמת הצמא שבה היו הגר ובנה נתונים. במקרא קיימים ביטויים לצמא כבד. כגון: "צָחָה צָמָא (ישעיהו ה' ג), "... מִבְּקָשִׁים מַיִם וְאֵין לְשׁוֹנִים בְּצָמָא נִשְׁתָּה... (ישעיהו מ"א יז), דְּבַק לְשׁוֹן יוֹנֵק אֵל חֶכּוֹ בְּצָמָא (איכה ד' ד) והנה כאן מספרת התורה שתיכף בסמוך ל"וַיְכַלּוּ הַמַּיִם מִן הַחֶמֶת" משליכה הגר את ישמעאל. "וַיְכַלּוּ הַמַּיִם מִן הַחֶמֶת וַתִּשְׁלַךְ אֶת הַיֶּלֶד תַּחַת אֶחָד הַשִּׁיחִים". כך נוהגת הגר שבאשמתה נשארו היא ובנה במדבר ללא מים. התורה משתמשת בתיבה הקשה: "וַתִּשְׁלַךְ" שמשמעויותיה רבות: זרק בכוח, הטיל, יָדָה; הפיל, זרק למטה; זרק דבר לא נחוצ, נפטר ממהו שאין לו צורך בו; סילק, גירש, הרחיק מישהו ממחיצתו, זנח, נטש; כמו למשל בפסוקים: "וַיִּתְּשֵׁם מֵעַל אֲדָמְתָם בְּאֵף וּבְחֶמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל, וַיִּשְׁלַכְם אֵל אֲרֶץ אַחֲרֵת כַּיּוֹם הַזֶּה" (דברים כ"ט כז), "אֵל תִּשְׁלִכֵנִי לְעֵת זָקְנָה, כְּכֹלֹת כַּחֲסֵי אֵל תַּעֲזֹבֵנִי" (תהלים ע"א ט). התורה אינה בוחרת במילה "ותשם" כמסופר על אם משה: "וְלֹא יָכֹלָה עוֹד הַצְּפִינֵנוּ וַתִּקַּח לוֹ תְּבַת גָּמָא וַתַּחְמְרָהּ בְּחֶמֶר וּבְזָפָת וַתִּשְׂשֵׁם בָּהּ אֶת הַיֶּלֶד וַתִּשְׂשֵׁם בְּסוּף עַל שֵׁפֶת הַיָּאֵר" (שמות ב' ג), או במילה רכה אחרת, כגון: וַתִּנַּח, אלא: "וַתִּשְׁלַךְ".

הגר אינה בוחרת שיח מיוחד בעל צל או נוח. היא משליכה אותו באקראי "תחת אחד השיחים". ומעיר רש"ר הירש: "וּתְשַׁלְּךָ אֶת הַיָּלֵד תַּחַת אֶחָד הַשִּׁיחִים, ואחת הייתה לה, היכן יפול; ושמא יפול בין קוצים שיסרטו את בשרו, וחוסר תבונתה של האם תוסיף לעינוי הצימאון עוד צער ללא צורך".

הכתוב מוסיף ומתאר את מעשיה של הגר: "וּתְלַךְ וּתֵשֵׁב לָהּ מִנְגַד הַרְחֵק כְּמִטְחָוֵי קֶשֶׁת כִּי אִמְרָה אֶל אֶרְאָה בְּמוֹת הַיָּלֵד וּתֵשֵׁב מִנְגַד וּתִשָּׂא אֶת קִלְעָהּ וּתְבַנֶּה". פעמיים משתמש הכתוב בתיבה מנגד כדי להדגיש את חוסר המעש של הגר. היא אינה מנסה למצוא מים למרות שיש שיחים בסביבה והדבר מלמד על קיומו של מקור מים. ואכן בסיום הפרשה נאמר: "וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֶת עֵינֶיהָ וַתֵּרָא בְּאֵר מַיִם", לא נעשה נס ובאה באר. הבאר הייתה שם אלא שהגר לא ראתה אותה. היא עומדת מנגד ואינה פועלת להצלתה ולהצלת בנה.

הגר המצרית אינה מנסה להקל ולו במעט על ייסורי מותו של בנה, אינה יושבת לידו, אוחזת בידו, מנגבת את זיעתו, נושבת עליו לצננו מעט, משתתפת בצער סבלו ומעודדת אותו בדברים רכים. היא חסה על עצמה ואינה רוצה לראות במותו של בנה: "כִּי אִמְרָה אֶל אֶרְאָה בְּמוֹת הַיָּלֵד". אפילו חיה אינה נוהגת כך. חיה יושבת ליד גורה העומד למות, מלקקת אותו, ומנסה להקל ככל יכולתה את סבלו. רש"י מבאר את כפילותה של תיבת מנגד: "מנגד – מרחוק. ... ותשב מנגד - כיון שקרב למות הוסיפה להתרחק".

הגר אפילו אינה מתפללת, אלא יושבת ובוכה. והכתוב מדגיש: "וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת קוֹל הַנְּעוּר וַיִּקְרָא מִלֶּאךָ אֱלֹהִים אֶל הַגֵּר מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה לָּךְ הַגֵּר אֶל תִּירְאִי כִּי שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל קוֹל הַנְּעוּר בְּאֶשֶׁר הוּא שָׁם...". לא את קולה של הגר.

בפירושו לפסוקים טו-טז אומר רש"ר הירש:

"כל התנהגותה של הגר אופיינית ביותר ומציינת את הטבע של בת-חם שלא נתעדן. אם ישראלית לא תטוש את ילדה, ולו רק כדי לדבר על לבו, ולו רק כדי להקל עליו כדי חלק אחד במליון של שנייה. הנוטש ילד באפס מעשה, מפני "שאין בכוחו לראות בייסוריו", אינו פועל מתוך רחמים; זוהי אנוכיות אכזרית של נפש-אדם שנעצרה בטבעה הגס. אדם בעל שיעור-קומה אנושי יודע להשליט את הכרת חובתו על רגשותיו העזים ביותר, חובתו משכיחה את הכאב שבלבו ומדריכה את ידו להושיט סיוע ועזרה, ולו יהא בידו רק לגמול חסד עם המתייסר בייסורים ולעמוד על גביו ולהשתתף בצערו. מכאן משמעות עמוקה לנאמר בפסוק יז: ה' שמע "את קול הנער", ולא קולה של הגר. זעקתו של אדם, היוצאת מתוך אנוכיות ובאפס מעשה, אינה מגיעה עד לכסא הכבוד". עכ"ל.

גם כאשר כבר נמצאים המים אין הגר דואגת תחילה לבנה: "וּתְלַךְ וּתְמַלֵּא אֶת הַחֲמַת מַיִם וּתִשָּׁק אֶת הַנְּעוּר. חֲמַת הוּא נָאד, שק עשוי עור ששימש לנשיאה או לאחזקה של נוזלים. הוא אינו משמש כלי לשאיבת מים בגלל פיו הצר. במקום לרוץ ולהשקות את בנה הנוטה למות ממלאת הגר תחילה את החמת ורק אחר כך משקה את בנה. במדרש בראשית רבה "אמר רבי בנימין הכל בחזקת סומין עד שהקב"ה מאיר את עיניהם מן הכא ויפקח אלהים את עיניה ותלך ותמלא את החמת, הדא אמרת

מחוסרת אמנה היתה". הגר חששה שאח"כ לא יהיו לה מים ולפיכך מלאה תחילה את החמת ורק אחר כך השקתה את בנה הנוטה למות מצמא.

בראותנו את התנהגותה של הגר, אין אנו יכולים שלא להימלא רחמים על ישמעאל ועל גורלו. אנו יכולים להבין את ישמעאל אשר אינו נוטר לאביו על גירושו. למרות התנהגותה של הגר, למרות הדרך המצרית שהיא מכוונת אותו אליה, הטביע חינוכו של אברהם את חותמו על ישמעאל. כאשר נפטר אברהם בשיבה טובה בא ישמעאל ממקומו לחלוק לו את הכבוד האחרון: "וַיְגַע וַיָּמָת אַבְרָהָם בְּשִׁיבָה טוֹבָה זָקֵן וְשִׁבְעַת וַיֵּאָסֵף אֶל עַמּוּ. וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק וַיִּשְׁמַעְאֵל בְּנָיו אֶל מְעַרַת הַמַּכְפֵּלָה אֶל שְׂדֵה עֶפְרָן בֶּן צַחַר הַחֲתִי אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מִמְרָא. הַשְּׂדֵה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם מֵאֵת בְּנֵי חֵת שָׁמָּה קָבַר אַבְרָהָם וְשָׂרָה אִשְׁתּוֹ" (בראשית כ"ה ח-ט). ואולי יש כאן גם מן הפיוס בין האחים. ישמעאל מכיר את מקומו ונותן את הכבוד ליצחק. וכך נדרש בבראשית רבה פרשה סב: "ויקברו אותו יצחק וישמעאל אל מערת המכפלה, כאן בן האמה חולק כבוד לבן הגבירה..." ורש"י בעקבות המדרש מפרש: יצחק וישמעאל - מכאן שעשה ישמעאל תשובה והוליד את יצחק לפניו, והיא שיבה טובה שנאמר באברהם.

## הַגֵּר / יְהוֹשֻׁעַ רוֹזֵנְבֵּרֵג

אֶל מוֹל דְּמוּתֶךָ, תַּעֲמִדִי, הַגֵּר  
אֶל מוֹל דְּמוּתֶךָ הַמְּשַׁתְּקֶפֶת  
מִבְּאֵר הַמַּיִם בְּמִדְבָּר  
מִבְּאֵר הַמַּיִם, בְּשִׁבְלֶךָ הַתּוֹעָה.  
מָה מִרְאָךְ אֲשֶׁר תִּרְאִי  
שָׁם, בְּרִאֵי בְּאֵר הַמַּיִם?  
שִׁפְחָה מִצְרִית בֵּת-חַם  
אוֹ אִם רַחֲמָנִית, אוֹהֶבֶת?  
מָה אוֹמְרוֹת עֵינֶיךָ?  
מָה לוֹחֲשׁוֹת שְׁפֹתֶיךָ  
לְבֵן אֲדוֹנֶךָ,  
לְבָנֶךָ יַחֲיִידֶךָ, יִשְׁמַעְאֵל?  
הַתְּאֵמְרִי לוֹ: "יֵצֵאָה בִּי יַד ה'"  
וְאֵת לְבַיִת אַבִּיךָ נִכְסֶיךָ נִכְסֶפֶת  
וְתִלְכִי וְתִתְעִי בְּמִדְבָּר בְּאֵר שִׁבְעַ  
וְרַק לָחֵם וְחֲמַת מַיִם בְּיָדֶךָ?  
אֲלִיךָ אֵת יָדוֹ הוֹשִׁיט הַיָּלָד  
לְמִצָּא מִשְׁעַן אִם  
לֹא הִחְזַקְתָּ אֵת יָדֶךָ בּוֹ  
לֹא נִשְׂאֵת אֵת הַנֶּעֱר,   
לֹא דִבְרַת עַל לְבוֹ

לא לטפף את פניו  
נטשתיו, השלף השלכתיו  
תחת אחד השיחים.  
הרחק מנגד לשבת  
לבל תשמעי את בכי הנער  
לבל תחזי ביוסי בנגד  
לבל תראי במות הילד.  
מה אמר לבו בראותו  
אמו עוזבת, הולכת  
הרחק כמטחוי קשת  
יושבת לה מנגד, באפס מעש?  
לא אם שם עומדת, הגר,  
על עין המים בדרך שור  
אמה אנוכית ונצרת לב  
נשקפת בראי באר המים במדבר.